

Oan it Kolleezje fan Deputearre Steaten
en de leden fan Provinsjale Steaten
Provinsje Fryslân
Snekertrekweg 1
Postbus 20120
8900 HM LJOUWERT

Ljouwert/Drachten, 1 sept. 2008

Underwerp: ferplichting Frysk yn it middelber beropsûnderwiis

Achte leden fan Provinsjale en Deputearre Steaten,

It ûnderwiis yn it Frysk kin as thústaal fan mear as de helte fan de learlingen yn Fryslân en as twadde taal foar de oaren wichtige maatskiplike en yndividuele doelen tsjinje. Foar de Fryske *maatskippij* is de behearsking fan it Frysk sosjaal, kultureel en ekonomysk tige fan belang. Foar it *yndividu* is it ûnderwiis yn de eigen taal fan grut belang foar it kultuer- en taalbehâld. It ûnderwiis yn it Frysk yn it *middelber beropsûnderwiis* soe yn oansluting dêrop folle better kinne en moatte.

De Frysktalige foarming hat yn it trajekt dêrfoar, almeast yn it *tmbû/vmbo* (*tariedend* middelber ûnderwiis), tige beskieden west, sil dat grif ek noch in skoft bliuwe en is slim ûnfoldwaande om ta in goede mûnlinge en skriftlike behearsking fan it Frysk te kommen. In trochgeande line *nei* en *yn* it *mbû* (middelber beropsûnderwiis) is dus fan grut belang, ek foar de learling fan it *tmbû/mbû*, dy't yn de measte gefallen nei syn/har oplieding yn Fryslân wenje en wurkje sil.

Utgongs- of begjinsituaasje

Yn it beropsûnderwiis is der gjin sprake fan wetlik foarskreaune fakken en eksamenfakken, ek net om ûnderwiis yn in frjemde taal te folgjen, sadat oant no ta ynstellings foar beropsûnderwiis gjin ferplichtings op dat mêd oplein wurde kinne. Wol kinne de roc-ynstellings as dat winsklik is, bygelyks yn oerlis mei gemeenten of it bedriuwslibben, yn it opliedingsprogramma easken stelle oangeande de Fryske taal. Fan in taalbelied op de Fryske roc's is lykwols oant no ta net folle op 'e hispel kommen. De autonomy fan dy skoallen is in grutte barriêre.

Op de roc's is lykwols op it mêd fan it Frysk wol wat beweging: der wurdt ûndersyk dien nei mooglikheden foar taalbelied en it jaan fan better ûnderwiis yn de talen (ek yn it Frysk), der binne wurkgroepkes ynsteld en der wurdt finansjeel ynvestearre yn better tale-ûnderwiis. It is saak om dy nije trend krêft by te setten en fuort te sterkjen.

Knyppunten

Nederlân hat boppedat kêst 8, lid d nivo *ii* fan it *Europeesk Hânfêst foar regionale talen of talen fan minderheden* "make available a **substantial** part of **technical** and **vocational** education in the relevant regional or minority language"; of nivo *iii* "provide, within **technical** and **vocational** education, for the teaching of the relevant regional or minority languages as an **integral** part of the curriculum" (*European Charter for Regional or Minority Languages*, s. 2) **nèt** ûndertekene.

It keallet yn dat ûnderwiisdomein dus tige swier mei it ûnderwiis yn it Frysk as fak en as ynstruksjetaal.¹

Oplossing

It advys fan de Onderwijsraad *Vreemde talen in het onderwijs* (juny 2008; tenei: *Vto*) jout op it stik fan ferplichtings in iepening. De Onderwijsraad referearret oan de *Stuurgroep Competentiegericht Beroepsonderwijs* dy't yn 2008 oan de minister advisearre om "[...] de deelnemers op niveau-3/4 tot één vreemde taal te *verplichten* en deelnemers op niveau-1 niet. Voor niveau-2 is de stuurgroep er niet uit gekomen. De stuurgroep geeft aan dat het nu aan de staatssecretaris is om tot een eindbeslissing te komen. De staatssecretaris denkt nog na over een centraal examen voor de moderne vreemde talen, zoals het Engels. Dit geeft zij aan als aanvulling op haar recente voornemen om centrale examens voor Nederlands en rekenen/wiskunde te introduceren in het middelbaar beroepsonderwijs. De staatssecretaris geeft hierbij meteen aan dat ze vanaf 2009 net als nu voor Nederlands, ook voor de moderne vreemde talen de gewenste niveaus wil vaststellen, om zo de doorstroom naar het hoger onderwijs beter te waarborgen" (*Vto*, s. 53). It trochstreamen nei it heger ûnderwiis is fan belang foar it *lang*-mbû.²

Sa'n 30% fan de Nederlânske befolking hat in mbû 3- of 4-oplieding as heechste oplieding hân. De *Onderwijsraad* sprekt as ambysje út dat der begûn wurdt mei it ferplichte stellen fan ien frjemde taal, om op termyn njonken de 'moedertaal' [bedoeld wurdt: Hollânsk] twa frjemde talen foar it *lang*-mbû (niveau 4) te ferplichtsjen (*Vto*, s. 10). Yn de op in basisberop rjochte learwei (BB) fan it tmbû/vmbo wurdt in twadde *frjemde* taal as 'ferplichting' ornaris as in te grutte opjefte sjoen (*Vto*, s. 31). In ferplichting yn it mbû wurdt dan dus problematysk. It Frysk is foar BB-learlingen almeast gjin 'frjemde' taal en kin dus om dy reden, ek in it mbû, wòl ferplichte wurde.

Foar it Frysk as twadde offisjele rykstaal fan Nederlân soe in oplossing fûn wurde moatte dy't ferlykber is mei dy foar Nederlânsk: in folweardich en *ferplichte* fak foar de nivo's 1 oant en mei 4 mei in *sintraal eksamen* as dat foar Nederlânsk ek it gefal is. Dêr kin dan (op termyn) it Ingelsk as ferplichte frjemde taal njonken. Trijetalich ûnderwiis dus. Dêrby moat derfoar soarge wurde dat it ûnderwiis yn dy trije talen inoar earder fersterket as ferswakket (ferl. ek *Vto*, s. 13, wêryn't dat foar it frjemde-taleûnderwiis yn kombinaasje mei Nederlânsk bepleite wurdt). Dat freget neffens ús om *yntegrale* taalmetoaden en -modulen (lykas dat ek winsklik is foar de rest fan it ûnderwiis yn Fryslân foar bern/learlingen fan boppe de 6/7 jier). Skieden metoaden en metodiken/oanpakken hawwe dus har tiid hân. *Kontrastive* oanpakken hearre de takomst te hawwen. It prinsipe fan de *ûnderdompeling* (ferl. ek *Vto*, s. 15), doeltaal is fiertaal by Frysk, Nederlânsk, Ingelsk en in *stikmannich oare fakken*, sil kwantifisearre wurde moatte. Lanlik groeit it tal twatalige mbû-opliedings (Nederlânsk-Ingelsk). Knyppunt is dat dosinten yn oare fakken net as fansels lesjaan kinne yn in oare taal, bgl. yn it Ingelsk, Dútsk of Frânsk. Dat jildt ek foar it Frysk.

Om sokke problemen mei gauwens te ferhelpen, sil it foech dêrta by de Provinsje Fryslân lizze moatte. It feit dat de Provinsje de **earst**- en it Ryk de **ein**ferantwurdlike oerheid is foar de Fryske taal en kultuer, liedt ta ûndúdlikens en ûnwissens oer de rolynfolling en yn de praktyk ta in foar it Frysk skealik en anty-Frysk ryksbelied. Dat fine wy dus ek werom yn it taalbelied, of leaver, it ûntbrekken dêrfan by it mbû. Dêryn wurde wy befêstige troch it *Rapport van de Gemengde commissie decentralisatievoorstellen provincies: Ruimte, Regie en Rekenschap* (17 maart 2008).³

Easken foar it mbû-kurrikulum

Utgongs- of begjinsituaasje

Foar it mbû-kurrikulum binne trije easken beskiedend (Vto, s. 106-111): easken foar it *berop*, foar *boargerskip* en foar it *trochstreamen* nei it hegere ûnderwiis. De ûnderwiisdoelstellings wurde fêststeld yn oerlis tusken wurkjouwers, wurknimmers en ûnderwiisynstellings. Dy beropseasken wurde fierdersoan foar eltse oplieding fêstlein yn in kwalifikaasjedossier. Dêr steane dus ek de (eventuele) *taaleasken* yn. Yn it boarnedokumint *Leren, loopbaan en burgerschap* binne de kwalifikaasje-easken op it mêd fan *boargerskip*, learen en wurkpaad fan de dielnimmers te finen.

Foar de frjemde talen wurde de easken fêststeld yn in taalkompetinsjeprofyl; it jout in oersjoch fan de taalkompetinsjes fan in (begjinnende) beropsbeoefener. It *kin* oan in kwalifikaasjeprofyl taheakke wurde. De minister leit allinnich de taalprofilen fêst fan it diel (B) mei de beskriuwing fan de diploma-easken. Dat jout de opliedings romte om in protte, mar ek om in hiel lyts bytsje oan taal te dwaan.

Wat it berop oanbelanget, is de fraach fan de (regionale) arbeidsmerk beskiedend. Der binne 203 kwalifikaasjeprofilen foar it mbû en it middelber agrarysk ûnderwiis (yn 2005 beskreaun). Op basis fan in nije kwalifikaasjestrutuer wurde talen hieltiten mear yntegrearre yn fakken dy't op it berop en/of op projekten rjochte binne.

Knyppunten

Troch dy oanpak slagget it lang net alle roc's it taalûnderwiis didaktysk ferantwurde oan te bieden. Troch in taal net mear as *apart* fak yn te roasterjen, bestiet it risiko dat de breanedige 'taaie of ferfelende feardichheden' net genôch tiid en begelieding krije. Boppedat is it gefaar grut dat guon wichtige learynhâlden net mear op it aljemint komme as dy net langer eksplisyt op it roaster steane. In *tuskenfoarm* is om it taalûnderwiis wol te yntegrearjen yn de beropskontekst, mei dêrnjonken in oanbod fan learrûten om taalûnderdielen te oefenjen dy't mear tiid en enerzjy freegje.

Mbû-opliedings binne net bûn oan sintrale of lanlike eksamens. De ynstellings meie sels de eksaminearring ûntwikkelje of ynkeapje. Eltse oplieding is wetlik ferplichte alle ynformaasje oer hoe't in stúdzje ferrint, fêst te lizzen yn de ûnderwiis- en eksamenregeling. Yn dy regeling stiet de toetsing fan talen net altiten eksplisyt beskreaun. De toetsing is dan bygelyks *yntegrearre* yn in algemien proefstik ('proeve van bekwaamheid'). Guon ynstellings hawwe foar talen wol in *aparte* ôfslutende toets of einproef dêr't allinnich de behearsking fan de oanbelangjende taal yn toetst wurdt. It *taalportfolio* mbû wurdt ek brûkt om it behearskingsnivo fêst te stellen.

Oplossing

It *Procesmanagement MBO 2010* jout de foarkar oan in *hybride* taaltoetsing. Dêrby wurde *standerdisearre* toetsen brûkt om de algemiene taalfeardigens en taalfeardigens yn *algemiene* beropssituaasjes fêst te stellen, njonken in taalportfolio foar it toetsen fan op it berop rjochte taal, en taaltoetsing yntegrearre yn de beropskontekst. De dosint basearret syn einoardiel dan op alle risseltaten mei-inoar. Dat liket ús ek in serieuze oplossing foar it ûnderwiis yn it Frysk.

Guon mbû-opliedings jouwe taalûnderwiis sûnder dat de dielnimmers dêrop 'sakje' kinne. As de risseltaten foar Nederlânsk meitelle foar it oardiel 'sakke' of 'slagge', dan moat dat foar it Frysk ek sa wêze.

Skoalling learaars

Utgongs- of begjinsituaasje

Om te begjinnen as learaar op it middelber beropsûnderwiis is *gjin* ûnderwiisfoech nedich. It foechhawwend gesach fan in ynstelling makket ornaris út oft immen startbekwaam is. Mei it ynfieren fan de *Wet beroepen in het onderwijs* (op 1 aug. 2006) moatte dosinten foldwaan oan beskate easken fan bekwamens. Binnen twa jier moat in dosint dêrom in pedagogysk-didaktyske oantekening helle hawwe. Roc's lizze mei begjinnende dosinten fêst dat se dy oantekening helje moatte om in fêst kontrakt te krijen. Skoallen begeliede har begjinnende dosinten sels en wurkje dêrby gear mei learareopliedings. Somtiden hawwe se in (ferplichte) 'in company'-trening foar begjinnende dosinten.

Knyppunten

As nei twa jier de oantekening net helle is, kin dat in reden wêze om it kontrakt te beëinigen. As skoallen de dosint net kwyt wolle, soargje se faak foar ekstra begelieding, sadat de oantekening dochs noch helle wurdt. Der binne hast *gjin* aparte learareopliedings foar it middelber beropsûnderwiis. De tradisjonele learareopliedings riede *net* goed ta op it lesjaan yn it middelber beropsûnderwiis. Dy binne benammen rjochte op it fuortset ûnderwiis. In spesjalisasje yn it mbû heart wol ta de mooglikheden. Begjinnende dosinten witte fakentiids ek net folle fan it berop/de beroppen dêr't de mbû-oplieding foar opliedt..

Oplissing

Foar it Frysk soe tocht wurde moatte oan lesjouwers dy't it didaktysk foech fan de Afûk hawwe/helje (foar mbû-nivo-1 en -2) en it twaddegraads foech Frysk (ek foar nivo-3 en -4). Dosintestazjes binne fan ekstra belang foar oankommende dosinten yn it middelber beropsûnderwiis, dus ek foar dyjingen dy't Frysk jaan moatte.

Praktyske oansetten út it fjild wei

Op it stuit (2008) is der yn it *Friesland College* in projektgroep dwaande dy't middels en mankrêft krige hat fan it Kolleezje fan Bestjoer. De groep hat kontakten mei in wurkgroep fan de provinsje Fryslân, hat minsken út it wurkfjild om him hinne sammele (de saneamde *Tûke Tinkers Frysk*) en komt alle moannen gear. De projektgroep is û.o. dwaande om in enkête te hâlden ûnder kursisten en meiwurkers. It ferslach dêrfan sil de grûnslach foarmje foar in beliedsplan Frysk yn it beropsûnderwiis, basearre op de ûnderwiisstruktuer fan en de stratezjy sa't dy op it stuit bestiet by it *Friesland College* en yn gâns opsichten ek by de *Friese Poort*.

De gedrachskoade foar it Frysk is fernijd en sil foar 't neist mear romte jaan oan it Frysk yn it beropsûnderwiis. Oer dy fernijde koade, dy't yn gearspraak mei de Tûke Tinkers ta stân kommen is, komt noch oerlis mei de *Friese Poort* en sil dêrnei noch goedkard wurde moatte troch de beide Kolleezjes fan Bestjoer. De projektgroep trunet ús oan om mear omtinken te jaan oan it Frysk yn it beropsûnderwiis.⁴

Mei ús skets fan de útgongssituaasje, knyppunten en oplossings (boppe) tinke wy dêroan temjitte te kommen.

By einsluten

Wy freegje jimme om wurk te meitsjen fan ús winsken en boppedat om ús opfettings ek troch te jaan oan de leden fan de stjoergroep fan Ryk en Provinsje dy't gearstald wurdt nei oanlieding fan it desintralisaasjerapport (*Ruimte, Regie en Rekenschap*) fan de saneamde kommisje-Lodders. It is fan grut belang dat it foech oer it *ferplichtsjen* fan it Frysk yn it mbû as fak, as ynstruksjetaal en as eksamenfak by de Provinsje Fryslân komt te lizzen. Dat kin ynhâlde dat de Provinsje op dat stik ek (mei)wetjouwer wurde moat.

Mei rju achtinge,
foar de *VLLT, seksje Frysk*, de *Feriening Frysk Underwiis*, de *Ried fan de Fryske Beweging*
en it *Pedagogysk Wurkferbân* fan de *Fryske Akademy*,
dr. B.A. Gezelle Meerburg, foars. *VLLT, seksje Frysk*
drs. Th. Dijkstra, foars. *FFU*
dr. J. van der Bij, foars. *RfdFB*
drs. P. Bergsma, foars. *Ped. Wurkferbân FA*

drs. S.T. Hiemstra,
skriuwer *FFU*

Noaten

¹ Ferl. ek de *Derde Rapportage betreffende het Europees handvest voor regionale talen of talen van minderheden 2002-2005* (Ljouwert/Leeuwarden: Fryske Akademy, 2007, s. 88, 90, 91, 93, 94):

“ [6.195] De Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 bevat geen afspraken die specifiek gericht zijn op volwassenenonderwijs en permanente educatie. Wel zijn in de bestuursafpraak verschillende paragrafen opgenomen die betrekking hebben op beide ROC's in de provincie Fryslân. Het volwassenenonderwijs is, net als het secundair beroepsonderwijs, ondergebracht bij de ROC's, die sinds 1996 onder de Wet Educatie en Beroepsonderwijs (WEB) vallen. Voor zover er in de bestuursafpraak bepalingen inzake ROC's zijn opgenomen, gelden die evenzeer voor het secundair beroepsonderwijs. [...]

[6.196] In de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 zijn het Rijk en de provincie Fryslân overeengekomen dat zij zich er gezamenlijk voor zullen inspannen, door overleg met instellingen en gemeenten, dat *mondeline* taalvaardigheid in de Friese taal als **verplicht** onderdeel in het examenprogramma van de betrokken ROC's wordt opgenomen. Voor specifieke beroepsprofielen wordt tevens de *schriftelijke* beheersing van de Friese taal een **verplicht** onderdeel van het examen (B[estuurs] A[fspraak] 2.7.1).

[6.197] Verder hebben het Rijk en de provincie Fryslân afgesproken zich er gezamenlijk voor te zullen inspannen, door overleg met instellingen, dat de beide ROC's in Fryslân, naar voorbeeld van de hogescholen, een *gedragscode* opstellen waarin de positie en het gebruik van de Friese taal vastgelegd worden (BA 2.7.2). Afgesproken werd om deze ambitie in de periode voor 2004 te verwerkelijken. [...]

[6.203] Er wordt niet ingegaan op de plaats van het Fries in het technisch- en beroepsonderwijs, omdat Nederland de bepalingen betreffende deze vormen van onderwijs **niet** heeft onderschreven. De Nederlandse regering voerde als motivatie voor dit besluit tot niet-aanmelding aan, **dat in het secundair beroepsonderwijs niet wettelijk is voorzien in een verplichting tot het Fries als integrerend onderdeel van het leerplan**, zoals bedoeld in artikel 8, eerste lid onderdeel c, onder iii. In het beroepsonderwijs is geen sprake van wettelijk voorgeschreven vakken en examenvakken, zodat instellingen voor beroepsonderwijs **geen verplichtingen** op dit vlak kunnen worden opgelegd [TK, 1994-195, 24 092, 5, p. 6-7]. Wel kunnen de ROC-instellingen desgewenst, in overleg met gemeenten of het bedrijfsleven, in het opleidingsprogramma eisen met betrekking tot de Friese taal opnemen. [...]

[6.208] De ROC's 'Friese Poort' en 'Friesland College' hebben in 2003 een taalgedragscode met betrekking tot het gebruik van het Fries in de educatie en het beroepsonderwijs vastgesteld. De gedragscode geeft onder meer aan dat naast het Nederlands het Fries als voertaal binnen de instelling gebruikt **kan** worden. Iedere deelnemer en medewerker van de ROC's kan buiten de lessen het Fries spreken onder voorwaarde dat de goede samenwerking daardoor niet wordt gehinderd. Het gebruik van het Fries mag geen beletsel vormen voor het volgen van onderwijs. Delen van de opleiding

kunnen in het Fries worden aangeboden, wanneer de doelgroep dat rechtvaardigt en het in de onderwijs- en examenregeling wordt genoemd. De wijze waarop het Fries wordt gebruikt, maakt deel uit van de kwaliteitszorg. Bij het aanbieden van een onderdeel van de opleiding in de Friese taal dient voldoende lesmateriaal aanwezig te zijn. Door het gebruik van de Friese taal mag men niet boven de studielast uitkomen. De gedragscode is op 1 januari 2003 in werking getreden. Als direct gevolg zijn de examenreglementen van Friesland College en Friese Poort per 1 augustus aangepast in die zin dat op verzoek van de examenkandidaat het verslag van een afstudeeropdracht of van een beroepspraktijkvorming [BPV] in de Friese taal geschreven kan worden, mits aangevuld met een Nederlandse samenvatting. **Voorwaarde** voor inwilliging van het verzoek is voldoende kennis van het Fries van de begeleidende docent en geen bezwaar van de zijde van het BPV-bedrijf of de externe opdrachtgever. Bij mondelinge examens **kan** op verzoek van de kandidaat en/of de examinerator in plaats van het Nederlands het Fries gebruikt worden. [...]

[6.215] Samenvattend kan worden geconcludeerd dat Nederland **enkele** voorzieningen heeft getroffen die het mogelijk maken dat in de provincie Fryslân in het kader van volwassenenonderwijs en permanente educatie cursussen in de Friese taal worden gegeven (zie: 6.213-6.214). De WEB, die het onderwijs aan de ROC-instellingen regelt, bevat geen specifieke regeling voor het Fries in de educatie. Wel biedt de WEB aan de beide ROC's in Fryslân en de lokale overheden de mogelijkheid om Fries in het educatief aanbod op te nemen, waarbij het bevoegd gezag van de betrokken ROC-instellingen krachtens art. 7.3.3, derde lid WEB eindtermen kan vaststellen (zie; 6.209). De twee Friese ROC's hebben in 2003 gebruik gemaakt van de wettelijke mogelijkheid om een taalgedragscode op te stellen, zoals voorzien in artikel 7.1.1. WEB. Daarmee is echter het aanbieden in de onderscheiden opleidingseducatie van cursussen die voornamelijk of geheel in de Friese taal worden gegeven, **nog uitgebleven**. Alleen in het geval van de ROC 'Friesland College' is sprake van een verdergaande beleidsontwikkeling met betrekking tot het Fries. [...]

[6.256] Opmerkelijk is dat in de opleidingen SPW aan de beide ROC's **geen** expliciete aandacht aan het Fries wordt geschonken."

Ferl. ek it *Beliedsplan Fryske taal 2008-2010, Frysk yn Fryslân: taal tusken minsken. Fan Rjocht nei Praktyk* ([augustus] 2007, s. 37), dêr't de provinsjale doelen fan de Provinsje mei de ROC's op it algemint komme by de evaluaasje fan de taalnoata 2003-2007 ('Ta rjocht komme: it fanselssprekkend plak fan it Frysk') en sein wurdt: "Yn de ôfrûne beliedsperioade hat de Provinsje aksje ûndernommen om it kolleezje fan bestjoer fan de mbu's derop te **fergjen** in taalbelied oan de nimmen. De ROC's fan it Friesland College en de Friese Poort hawwe dit op bestjoerlik nivo **ôfholden**."

Sjoch ek it *Memorandum 2006 van het Konsultatyf Orgaan inzake het Handvest voor Regionale of Minderheidstalen* (Ljouwert/Leeuwarden, 2007, s. 9) oer it middelber beroepsonderwijs: "Hoewel Nederland **geen** specifieke bepaling met betrekking tot het middelbaar beroepsonderwijs heeft geratificeerd, is het **toch van belang aandacht** te besteden aan de kwaliteitseisen Fries. In veel beroepen is juist het mondeling gebruik van het Fries een vanzelfsprekendheid. Deze bekwaamheidseisen Fries dienen tot uitdrukking te komen in een specifieke opleiding, die leidt tot een aantekening op het diploma of d.m.v. een certificaat. Als resultaat van een goede regeling (kan) Nederland vervolgens uit **artikel 8 ook lid d (niveau ii of iii) ondertekenen**.

Aanbevelingen middelbaar beroepsonderwijs

- M.b.t. de opleiding tot peuterleidster/werker in de kinderopvang: De ambitie 2.7.4 van de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur [s. 11] dient uitgewerkt te worden door het Landelijk Kenniscentrum Beroepsonderwijs. In het kwaliteitsbeleidsplan van de regionale opleidingscentra dienen **bekwaamheidseisen** opgenomen te worden ten aanzien van het Fries, zowel op het gebied van de eigen actieve en passieve taalvaardigheid Fries als op het gebied van de kennis van tweetaligheid en didactische en pedagogische vaardigheden op het gebied van tweetaligheid in opvoeding en ontwikkeling.

- In de opleidingen tot onderwijsassistent moet de bekwaamheid 'Fries en tweetaligheid' opgenomen worden. Opleidingseisen moeten bestaan uit een onderdeel gericht op passieve en actieve taalbeheersing van het Fries én een onderdeel gericht op reflectie op tweetaligheid in de opvoeding, in het onderwijs en in de maatschappij." Kêst 8, lid d nivo ii hâldt yn: "make available a **substantial** part of technical and vocational education in the relevant regional or minority language; or iii provide, within technical and vocational education, for the teaching of the relevant regional or minority languages as an **integral** part of the curriculum" (*European Charter for Regional or Minority Languages*, s. 2).

Ferl. ek de *Derde Rapportage betreffende het Europees handvest voor regionale talen of talen van minderheden 2002-2005* (Ljouwert/Leeuwarden: Fryske Akademy, 2007, s. 99-100):

"[6.240] De opleiding en bijscholing van leidsters in peuterspeelzalen valt onder het middelbaar beroepsonderwijs en vindt derhalve plaats in de regionale opleidingscentra (ROC's) die vallen onder de Wet Educatie en Beroepsonderwijs.

Bedoelde opleiding tot leidster valt binnen de ROC's onder de opleiding Sociaal Pedagogisch werk (SWP). Met betrekking tot de positie van het Fries in deze opleiding heeft de rijksoverheid **geen wettelijke** voorzieningen getroffen. Ook was op het moment van de peildatum van deze rapportage het overleg met sociale partners, zoals bedoeld in art. 2.1.2 van de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 niet opgestart (zie: 6.232).

[6.241] Er zijn opleidingen sociaal-pedagogisch werker (SWP) aan de beide ROC's in de provincie Fryslân, het Friesland College en Friese Poort. Het Friesland College besteedt in de SWP-opleiding **geen** expliciete aandacht aan het Fries. ROC Friese Poort heeft tot op heden **evenmin** het vak Fries in de SWP-opleiding ingevoerd, maar besteedt wel aandacht aan het op zijn minst kunnen verstaan van het Fries.

[6.242] De opleiding van onderwijsassistenten in het primair onderwijs vindt eveneens plaats aan de beide ROC's. In deze opleiding wordt **geen** aandacht besteed aan het actief beheersen van de Friese taal en aan didactische en pedagogische vaardigheden met betrekking tot twee- en meertaligheid. Een werkgroep van docenten is op initiatief van de provincie Fryslân bezig met het voorbereiden van een examenprogramma voor het Fries.

² Ferl. it advys *Vreemde talen in het onderwijs* (2008, s. 52): "In 2005 telde het middelbaar beroepsonderwijs 466.000 deelnemers verdeeld over opleidingen op vier niveaus. Ruim 40% volgt niveau-4: het doorgaans vierjarige) programma dat toegang geeft tot het hoger beroepsonderwijs. Een kwart volgt niveau-3 (driejarige opleiding), een kwart doet het tweejarig mbo en een klein aantal leerlingen (4,7%) volgt een eenjarig programma (niveau-1). Mbo-opleidingen op niveau-1 en -2 worden ook wel kort-mbo genoemd, opleidingen op niveau-3 en -4 vormen het lang-mbo. Naast deze mbo-deelnemers van de roc's (regionale opleidingscentra) zijn er nog een 26.000 deelnemers aan agrarische mbo-opleidingen in aoc's (agrarische opleidingscentra). De aoc's werken met dezelfde kwalificatiestructuur als de roc's." De ferhâldings en persintaazjes sille yn Fryslân net folle oars lizze.

³ 'Rapport van de Gemengde commissie decentralisatievoorstellen provincies': *Ruimte, Regie en Rekenschap* (17 maart 2008). De saneamde kommisje-Lodders skriuwt yn in paragraaf oer de **Fryske Taal** (par. 3.2.1.6 BZK, s. 36): "De commissie adviseert om rijkstaken op het terrein van de Friese taal zoveel mogelijke naar de provincie Fryslân te decentraliseren. Hiertoe volgt de commissie het voorstel van de provincie om een tijdelijke stuurgroep te installeren. Deze stuurgroep zal bestaan uit leden afkomstig van zowel de provincie Fryslân als het rijk. Deze stuurgroep doet binnen een half jaar voorstellen voor een samenhangende decentralisatie en coördinatie voor taken die verband houden met de Friese taal."

⁴ Mei tank oan dr. R.A. Faber, lid fan de projektgroep, dy't ús mei ynstimming fan dy groep op 'e hichte brocht hat (e-post 11-08-2008) fan de beskreaune stân fan saken en boppedat opmerkt: "As jim troch in brief fan de VLLT, seksje Frysk, de provinsje wat oantrune kinne om ek benammen it Frysk yn it beropsûnderwiis (ynklusyf it hû) wat mear omtinken te jaan yn harren provinsjale taalbelied, is dat fansels in inisjatyf dat wy fan herte stypje."